

Merkwaardig taalgebruik

Zeggen we wel wat we bedoelen?

Ook in de zorgsector maken we ons regelmatig schuldig aan merkwaardig taalgebruik. En dan hebben we het hier niet over vakjargon, maar over taal waarmee we niet altijd zeggen wat we bedoelen. Of over taalgebruik doorspekt van modieuze woorden die totaal overbodig zijn.

Vraag je aan een activiteitenbegeleidster in een dagcentrum wat haar zo boeit aan haar werk, dan is de kans aanwezig dat het antwoord zal zijn: 'Dagbesteding is helemaal mijn ding, zeg maar.' Paulien Cornelisse schreef met 'Taal is zeg maar echt mijn ding' een enorme bestseller over dit soort taalgebruik. Vooral de toevoeging 'zeg maar' wordt door sommige mensen doorlopend gebruikt, overigens vaak zonder dat ze dat zelf door hebben. Voor sommigen is het net zo gewoon geworden als het veelvuldige gebruik van 'eh', dat als enige functie lijkt te hebben dat degene die het gebruikt zichzelf iets meer tijd gunt om naar de juiste woorden te zoeken. Sommige mensen herhalen na dat 'eh' ook nog het laatste woord dat ze daarvoor gebruikten: 'Dit is een heel,.. eh, heel leuke activiteit.' Politici hoor je dat in vraaggesprekken vaak doen. Bij hen gaat het principe van 'tijdrekken' - jezelf meer tijd gunnen om goed over gekozen woorden na te denken - vast op. Maar mooi taalgebruik is het zeker niet. 'Dus' is ook zo'n woordje dat door sommigen te pas en te onpas wordt gebruikt. Als het je eenmaal opvalt, is er niet meer aan te ontkomen: het gaat je irriteren of het wordt belachelijk. Allebei reacties die afleiden van de boodschap die de ander wil overbrengen. Je kunt natuurlijk zeggen: wat is er mis met stopwoordjes, we gebruiken allemaal wel eens een bepaalde uitdrukking wat vaker. Daar is inderdaad niets mis mee. Lastiger wordt het als iemands taalgebruik ervan doorspekt is. Let maar eens op hoe vaak de uitdrukking 'ik heb zoiets van...' gebruikt wordt. Degenen die deze volstrekt overbodige toevoeging gebruiken, doen dat meestal ook doorlopend, in vrijwel elke zin komt het voor. 'Ik bedoel' is er ook zo eentje. De schrijver Martin Bril was een grootgebruiker van die term, hij gebruikte het in interviews en televisieoptredens zo vaak dat hij het afkorte tot een vrijwel onverstaanbaar 'kbdoe'. De kans is vrij groot dat hij dat zelf helemaal niet doorhad. Meestal wordt iemand zich er pas van bewust als een ander er een opmerking over maakt.

Verhullend

De zojuist gegeven voorbeelden zou je kunnen samenvatten als 'overbodig taalgebruik'. Eigenlijk vrij onschuldig. Maar taal is een heel belangrijk aspect van onze communicatie. Daarom moeten we ons er van bewust blijven hoe we die taal gebruiken. En of door ons taalgebruik onze boodschap nog wel goed over komt. In het Amerikaanse satirische tijdschrift *Mad* stond jaren lang een stripje, waarin mensen iets tegen elkaar zeiden en waarbij hun schaduw zei wat ze werkelijk bedoelden. Daar kunnen we ons allemaal wel iets bij voorstellen. Het lukt ons niet altijd om iets heel eerlijk en rechtsreeks tegen een ander te zeggen. Bijvoorbeeld omdat je er belang bij hebt om de relatie goed te houden. Of omdat je weet dat die ander heel slecht tegen jouw feedback kan. Daarom kiezen we vaak voor tactische opmerkingen. Natuurlijk moet je rekening houden met de gevoeligheden van je gesprekspartner. Maar als het je gewoonte is geworden om altijd voor tact te kiezen boven eerlijkheid, dan kun je je afvragen of jij wel helder communiceert. Je kunt dan namelijk gemakkelijk in verhullend taalgebruik vervallen. De ander moet zelf maar aanvoelen wat je bedoelt.

Soms zeggen we zelfs het tegenovergestelde van wat we bedoelen. Met het zeer veel

gebruikte 'Ja, maar...' wil men bijna altijd zeggen 'Nee, want...'. Eerst wek je de indruk het met iemand eens te zijn (ja), maar daarna komt er een argumentatie waaruit blijkt dat je het er helemaal niet mee eens bent. Dit is misschien wel de meest voorkomende vorm van 'het ene zeggen en het tegenovergestelde bedoelen'.

Een andere veelgebruikte is: 'Ik wil me er niet mee bemoeien, maar...'. Waarna degene die dat zegt zich er wel degelijk mee gaat bemoeien. Erg tegenstrijdig, maar we accepteren het van elkaar. Als je dit soort uitspraken echter letterlijk neemt (en dat doen sommige mensen) dan ben je met dergelijk taalgebruik bepaald niet duidelijk.

Lelijk

Waar sommige nieuwe uitdrukkingen vandaan komen is vaak niet meer te achterhalen. Maar het valt op dat bepaalde woorden in de zorgsector erg vaak gebruikt worden. Een voorbeeld daarvan is het woord 'aangeven'. Vroeger zei iemand iets of vond hij iets, nu geeft hij iets aan. 'Mevrouw geeft aan dat zij de samenwerking met de medewerker dagbesteding moeizaam vindt verlopen.' Terwijl je ook gewoon kunt zeggen: 'Deze mevrouw zegt ...of vindt...'. In dit voorbeeld zit nog een ander element: mevrouw. In sommige zorgorganisaties en bij sommige hulpverleners is het gebruikelijk geworden om te zeggen en te schrijven: 'Cliënt geeft aan dat..., Mevrouw zegt..., Patiënt wil.....'. Ik ben benieuwd of deze mensen thuis ook zo praten. 'Auto start niet' of 'Kinderen slapen.' Wat is er tegen om, net als in de rest van je taalgebruik, te spreken over 'Deze mevrouw..' of 'De cliënt..'? Dergelijk eigen jargon is bepaald niet fraai te noemen. Het wordt meestal alleen vakmatig gebruikt en valt eigenlijk in de categorie 'lelijk taalgebruik'. Vakjargon is overigens zelden fraai. Zo is de taal van sommige professionals doorspekt van afkortingen, die voor vakgenoten misschien helder zijn, maar voor elke andere gesprekspartner deel uitmaken van een mysterieus brabbeltaaltje. Misschien handig als je snel iets wilt noteren, maar voor je het weet sluipt het in je dagelijkse taalgebruik. Dan gebruik je dergelijke afkortingen ook in communicatie met cliënten, mantelzorgers, nieuwe collega's of stagiaires. Dat staat heldere communicatie in de weg. Je kunt natuurlijk zeggen dat iemand maar moet vragen naar wat hij niet begrijpt. Maar zo gaat dat in de praktijk vaak niet. Als iemand een woord of een afkorting hoort die hij niet begrijpt en niemand in zijn omgeving reageert, dan gaat die persoon meestal eerst aan zichzelf twijfelen. 'Heb ik iets gemist? Had ik dit moeten weten? Ben ik de enige die het niet begrijpt?' Dat blijkt een vrij natuurlijk reactie te zijn voor veel mensen. De verklaring is heel simpel. Ga het maar na bij jezelf, als jou zoiets overkomt. Je wilt niet voor dom worden aangezien, zeker als je de indruk krijgt dat iedereen om je heen het wel begrijpt. Totdat je aan een ander vraagt of die het wel begrepen heeft. Vaak zal de reactie dan zijn van niet. Die ander heeft hetzelfde als jij. Soms is dat geen probleem, want vaak wordt in de loop van het betoog of tekst wel duidelijk waar zo'n afkorting voor staat. Maar dat is lang niet altijd het geval. Het risico is dan aanwezig dat men er zelf een betekenis aan geeft. Overigens worden er ook wel afkortingen gebruikt waar zelfs de gebruikers de betekenis niet meer van weten. Dan is het een woordje geworden dat een zelfstandig leven is gaan leiden en waarvan de oorspronkelijke betekenis soms verloren is gegaan. Kom je zoiets tegen, ga dan altijd na wat de betekenis is, want als je het gebruikt moet je het ook uit kunnen leggen. En hoor je afkortingen of andere vaktermen die je niet kent: stel vragen. Dat staat helemaal niet dom, je zult merken dat je doorgaans niet de enige bent die de betekenis niet kent. Door vragen te stellen zorg je er voor dat de communicatie helder blijft.

De overtreffende trap

Er lijkt nog een andere trend te zijn in ons huidige taalgebruik: de overtreffende trap. Iets is niet meer gewoon leuk, maar gelijk heeeeeeel erg leuk. Als de vraag luidt: 'Heb je een leuke eerste werkdag gehad in deze nieuwe activiteitengroep?', dan kun je als antwoord krijgen: 'Ja,

het was echt waanzinnig leuk, het ging gelijk helemaal goed, echt bizar.’ Met klemtonen worden ook nog eens de woorden die de overtreffende trap bevestigen sterk benadrukt. En sommige woorden krijgen een andere betekenis dan ze oorspronkelijk hadden. Het woord ‘bizar’ lijkt in opkomst om iets wat apart of leuk is mee aan te duiden, waarmee de oorspronkelijke betekenis (absurd, gek, excentriek, buitenissig) verloren gaat. Het lijkt er op dat we dit taalgebruik snel van elkaar overnemen, met publieke figuren als voorbeeld. Let maar eens op, veel op televisie geïnterviewde artiesten hebben het altijd ‘waanzinnig druk, werken ongelooflijk hard, hebben echt enorm veel succes en maken ontzettend veel uren’ en ze noemen hun succes ‘echt niet meer normaal’. Los van het feit dat mensen die zeggen ‘ongelooflijk hard te werken’ de indruk wekken dat anderen dat niet doen, hebben dit soort overdrijvingen als effect dat alles groter, beter, leuker, harder, e.d. lijkt, waarmee het steeds lastiger wordt om een goede omschrijving te vinden wanneer iets echt van de norm afwijkt.

Beleefdheid

Tenslotte gebruiken we ook regelmatig beleefdheids taal. De vraag ‘Hoe gaat het?’ is meestal een beleefdheidsvraagje. Als iemand echt gaat vertellen hoe het gaat, dan schrikken we daarvan. De vraag is meer een beleefdheidsfrase, dient om een gesprek te openen of om belangstelling te veinzen. Vrijwel iedereen doet zo’n vraag ook af met: ‘Ja, prima hoor.’ Terwijl het toch regelmatig voor komt dat het helemaal niet prima gaat. Maar ja, als je dat allemaal gaat vertellen..... Met andere woorden: we voeren een beleefdheidstoneelstukje op waarbij we zelden zeggen hoe het er echt voor staat en waarbij we soms ook helemaal geen interesse hebben hoe het gaat. Een leuke opmerking is trouwens een reactie die kunstenaar Wim T. Schippers, een man die veel bijzondere termen aan onze taal toevoegde, regelmatig gebruikt. Wanneer iemand vraagt: ‘Mag ik even storen?’ of ‘Mag ik een vraag stellen?’, dan is zijn antwoord: ‘Ja, dat is bij deze dan gebeurt!’

Tekst John Sijnke

Wil je meer weten lezen over ons taalgebruik? Dan is het boek Alles wat je altijd al had willen weten over taal misschien interessant voor je. Hierin worden vragen behandeld als: waarom praten wij allemaal anders? Praten mannen en vrouwen verschillend? Wat is eigenlijk het nut van grammatica? Maar ook onderwerpen als sms-taal, het gebruik van Engels in de Nederlandse taal en het correcte gebruik van woorden als ‘hun’ komen aan de orde.

De taalcanon: Alles wat je altijd al had willen weten over taal (diverse auteurs)

Bestelnummer: ISBN: 9789029088701

Uitgeverij Meulenhoff Boekerij (2012)

Je kunt ook een kijkje nemen op www.taalcanon.nl

Gepubliceerd in AS, maandblad voor de Activiteitensector, nov. 2013.